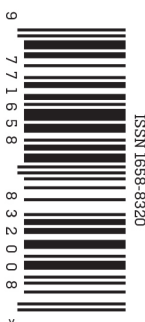

گزارش ماهانه

گزارش وضعیت ایران

فوریه 2024 میلادی

پنجره شما به ایران در داخل و خارج از کشور

گزارش ماهانه

گزارش وضعیت ایران

فوریه 2024 میلادی

ISSN: 8320 - 1658

WWW.RASANAHAH-IIIIS.ORG

Rasanah_iiis

info@rasanahiis.com

+966112166696

حق چاپ و نشر محفوظ است. نقل و بازنشر تمام یا قسمتی از مطالب گزارش بدون ذکر منبع یا اخذ موافقت اداره موسسه مجاز نیست.

فهرست مطالب

4	..... خلاصه تفصیلی
6	..... تحوّلات داخلی ایران
8	..... انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری؛ کاهش بی سابقه در میزان مشارکت
9	..... ایران صدها موشک بالستیک به روسیه می دهد
11	..... مهاجرت؛ پدیده روزافزون در ایران
13	..... حوزه و انتخابات
16	..... تعاملات ایران با کشورهای عربی
15	..... مناسبات کشورهای خلیج و ایران در یکسالگی توافق پکن
19	..... کاهش حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی در عراق
21	..... ایران و تداوم بحث تسلط اقتصادی این کشور در سوریه
24	..... مناسبات ایران با قدرتهای بین المللی
26	..... علی رغم تنشها، ایالات متحده و ایران تمایلی به تشدید تنش ندارند

■ خلاصه تفصیلی

کنون جزئیات بیشتری از تحویل این سامانه های تسلیحاتی منتشر نشده است و تنها چیزی که گزارشها از آن حکایت دارند این است که ایران چند جنگنده Yak-130 از روسیه دریافت کرده است و در مقابل، موشکهای ذوالفقار را در اختیار کرملین قرار داده است. به نظر می رسد که این دو کشور بعد از سفر پوتین به تهران، در زمینه همکاری راهبردی یک گام جلوتر نهاده اند.

در سطح اجتماعی، ایران با مشکلات درهم تنیده ای دست به گریبان است. در بسیاری از موارد، یک پدیده اجتماعی ناشی از دیگر پدیده های اجتماعی و در عین حال، علت آنها نیز هست. مهاجرت داخلی یکی از شاخصهایی است که از میزان پیچیدگی اوضاع جامعه ایران و چالشهای آن برای حکومت خبر می دهد؛ به ویژه زمانیکه مستقیماً بر ثبات سیاسی کشور تأثیر گذار باشند.

در سطح عقیدتی، نظام ایران برای مقابله با کارزارهایی که با هدف ایجاد تردید در انتخابات و یا تحریم انتخابات به راه افتاده بود، از ابزارهای خاص خود مدد گرفت. از مهمترین ابزارهای حکومت در این زمینه می توان به ائمه جمعه اشاره کرد که از جایگاه خاصی برخوردارند و در تمام مناطق استانها به طیف وسیعی از طبقه های فرودست جامعه دسترسی دارند. خطیبان جمعه مردم را به مشارکت در انتخابات ترغیب کردند و آن را یک واجب شرعی و یک فریضه دینی خواندند که ترک آن جایز نیست و نباید انتخابات را تحریم کرد. همچنین خطبای جمعه از شورای نگهبان در مقابل اتهاماتی چون مهندسی کردن انتخابات دفاع و تأکید کردند که شورای نگهبان یک نهاد مستقل است که هیچ طرفی در روند کاری آن دخالت ندارد و اعضای این شورا در روند گزینش و احراز صلاحیت کاندیداها تنها خداوند را در نظر دارند. این در حالیست که اعضای شورای نگهبان علل رد صلاحیت برخی نامزدها را نیز اعلام نکرده است.

روابط خارجی ایران با فضای عربی و بین الملل، ماه فوریه 2024 میلادی سرشار از تحولات

فضای داخلی ایران در طی ماه فوریه 2024 میلادی آکنده از تحولات پرشتاب در عرصه های مختلف سیاسی، نظامی، اجتماعی و عقیدتی بود. اما مناسبات ایران با فضای عربی یعنی کشورهای خلیج عربی، عراق و سوریه و نیز فضای بین الملل یعنی ایالات متحده، نیز شاهد تحولات پیچیده ای بود که انتظار می رود در آینده نزدیک شاهد تأثیرات آن بر سیاست خارجی ایران باشیم.

در عرصه سیاست داخلی، ایران در اول ماه مارس (11 اسفند) انتخابات مجلس شورای اسلامی و انتخابات مجلس خبرگان رهبری را برگزار کرد. نتایج نهایی انتخابات مجلس شورای اسلامی حکایت از آن دارد که 245 نماینده در دور اول به مجلس راه یافتند و تکلیف 45 کرسی دیگر به دور دوم کشیده شد که قرار است در ماه می برگزار شود. محافظه کاران در این انتخابات که پایین ترین میزان مشارکت در تاریخ انقلاب را به خود اختصاص داد، اکثریت کرسی های مجلس را در اختیار گرفتند. این در حالیست که اصلاح طلبان و کاندیداهای مستقل هرکدام، 37 کرسی را از آن خود کردند. اما نتایج انتخابات مجلس خبرگان رهبری نیز از چندین جنبه غیر منتظره بود که مهمترین آنها شکست صادق آملی لاریجانی رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام بود که جایگاه خود در مجلس خبرگان را از دست داد.

در عرصه نظامی، ایران در دو سال اخیر و بعد از حمله روسیه به اوکراین تلاش کرده است از طریق ائتلاف رو به رشد خود با روسیه زرادخانه نظامی خود را ارتقا دهد. بعد از آن که ایران جای پای در خاورمیانه برای خود تدارک دید، قدرت نظامی خود را به رخ کشید. بعد از اینکه ایران حدود 400 موشک بالستیک از نوع فاتح 110- و مجموعه پهپادهای انتحاری ارزان قیمت به روسیه داد و در مقابل، هلیکوپترهای جنگی، هواپیماهای آموزشی پیشرفته و جنگنده هایی از نوع Su-35S را از این کشور دریافت کرد، همکاری دوجانبه روسیه و ایران وارد مرحله تازه ای شد. تا

سوریه امضا شده و راکد مانده است، را با جدیت دنبال کند. عدم پایبندی سوریه در اجرای کامل این توافقنامه ها تهران را بر آن داشت تا این مسأله را به طور جدی پیگیری کند. این امر از اسناد درز کرده دریا راه روابط ایران و سوریه به خوبی استنباط می شود. همچنین از دیگر دلایل این پیگیری جدی ایران می توان به بحثهای داخلی اشاره کرد مبنی بر اینکه مشارکت ایران در سوریه که از ابتدای بحران داخلی این کشور شروع شد، در عمل هیچ دستاورد اقتصادی نداشته است. البته وضعیت بی ثبات ژئوپلیتیک در منطقه و بازتاب آن بر حملات نظامی آمریکا علیه مواضع و نفوذ ایران در سوریه می تواند در این مسأله دخیل باشد. در نتیجه می توان گفت که احتمالاً عجله تهران در روابط اقتصادی با سوریه به نوعی پرداختن به اولویت مرحله کنونی است.

در خصوص مناسبات ایران با قدرتهای بین المللی، بعد از اینکه ایالات متحده دست به حملات سنگینی علیه مواضع سپاه پاسداران زد، ایران را با چالشهای منطقه ای روبرو ساخت؛ زیرا این واقعیت مسلم شد که هرگونه تنش آفرینی از سوی ایران می تواند واکنش خشن تر ایالات متحده را به دنبال داشته باشد. و به نظر می رسد که ایالات متحده در بازداشتن شبه نظامیان مورد حمایت ایران موفق بوده است. اما ایران همچنان روی حوثی ها برای ضربه زدن به منافع آمریکا در دریای سرخ و ایجاد توازن میان تهران و واشنگتن شرط بندی می کند. همچنین، ایران از برگ فشار مسأله هسته ای علیه اداره بایدن استفاده می کند. اما علی رغم این تنش، مواضع طرفین نشان می دهد که آنها ترجیح می دهند این تنش را مدیریت کنند تا مبادا به جنگی منتهی شود که گمانش را هم نمی کردند.

و رخدادهای مهمی بود. اما در فضای عربی و مناسبات ایران با کشورهای خلیج، توافق عربستان سعودی و ایران نقطه عطفی در مناسبات ایران با کشورهای خلیج بود. طرفین بر سر یک رویکرد کلی توافق کردند که ضمن تقویت همکاری در همه عرصه ها، اختلافات فیما بین را از طریق گفتگو و چارچوبهای رسمی مدیریت کنند. اما در ارزیابی سرعت و حجم تعاملات و میزان تأثیر مسائل اختلافی بر فرصتهای همکاری یک اختلافی میان دوسوی خلیج دیده می شود. و در یک سالگی توافق، هر کدام از طرفین با توجه به تجربیات تاریخی و تصوراتی که از آینده این توافق دارند، بر اساس انتظاراتی که پیش از امضای آن داشتند، آن را ارزیابی می کنند.

در زمینه تعاملات عراق و ایران، این گزارش، شاخصهای کاهش حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی در عراق را مورد توجه قرار داده است. پیش از این، ارتش آمریکا اعلام کرده بود که در طی چهار ماه از آغاز جنگ غزه، بیش از 170 حمله علیه نیروهای آمریکایی در عراق و سوریه صورت گرفته است. از مهمترین این شاخصها می توان به اختلاف میان گروههای شبه نظامی بر سر حمله علیه اهداف آمریکایی در عراق، عدم تمایل ایران به ورود به یک جنگ تمام عیار با ایالات متحده و تنش زایی نظامی آمریکا در سطحی فراتر از اصول سنتی درگیری اشاره کرد که به ایران و شبه نظامیان وابسته این پیام را مخابره کرد که از واکنش خشن آمریکا در انتقام کشته شدن سه سرباز آمریکایی در پایگاه البرج 22 در شمال شرق اردن و در نزدیکی مرزهای سوریه، پرهیز کنند.

در زمینه مناسبات ایران و سوریه، ایران ضمن گسترش همکاری اقتصادی با سوریه تلاش کرد توافقنامه ها و قراردادهای تجاری که با دولت

تحولات داخلی ایران

فضای داخلی ایران طی ماه فوریه 2024 میلادی، تحولاتی را در زمینه های سیاسی، نظامی، اجتماعی و عقیدتی تجربه کرد که ما در اینجا برای بررسی مهمترین این تحولات، به موضوعات زیر می پردازیم:

- انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری: کاهش بی سابقه میزان مشارکت.
- ایران صدها موشک بالستیک به روسیه می دهد
- مهاجرت به عنوان یک پدیده روز افزون در ایران
- حوزه و انتخابات

انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری؛ کاهش بی سابقه در میزان مشارکت

نتایج انتخابات مجلس شورای اسلامی ایران که در اول ماه مارس 2024 میلادی برگزار شد، علاوه بر سیطره محافظه کاران بر اکثر کرسیهای مجلس، ادامه روند کاهش میزان مشارکت به پایین ترین سطح، حکایت داشت. این انتخابات در 1218 حوزه انتخاباتی شامل 59 هزار مرکز رأی گیری برگزار شد. در این انتخابات 15200 نامزد بر سر 290 کرسی مجلس با یکدیگر رقابت کردند. همزمان با این انتخابات، 144 نامزد انتخابات مجلس خبرگان رهبری که روحانیون هستند بر سر 88 کرسی به رقابت پرداختند. در این گزارش نتایج انتخابات مجلس شورای اسلامی و نیز انتخابات مجلس خبرگان رهبری را بررسی می کنیم و در این راستا به دو مسأله می پردازیم که عبارتند از: نخست، ثبت رکورد کم رونق ترین انتخابات مجلس در تاریخ انقلاب، دوم: ششمین دور مجلس خبرگان رهبری. . . نیمی از اعضا را چهره های جدید تشکیل می دهند.

نخست: ثبت رکورد کم رونق ترین انتخابات مجلس در تاریخ انقلاب

دوازدهمین دور انتخابات مجلس شورای اسلامی، رکورد پایین ترین میزان مشارکت در تاریخ انقلاب را ثبت کرد. این در حالیست که نظام برای تثبیت مشروعیت و جایگاه مردمی خود روی آن حساب باز کرده بود. وزارت کشور، میزان مشارکت در انتخابات را 41 درصد اعلام کرد که از مجموع 62 میلیون افراد واجد شرایط، تنها 25 میلیون رأی داده اند و این پایین ترین میزان مشارکت در تاریخ ادوار انتخاباتی از سال 1979 میلادی است. اما برخی گزارشها و ناظران ایرانی میزان واقعی مشارکت را بسی پایین تر از آمار اعلام شده می دانند.

این مشارکت نسبتاً کم رنگ در حالی رقم خورد که رهبر و ارگانهای مختلف نظام تلاشهای زیادی

برای ترغیب مردم به مشارکت انجام دادند. شورای نگهبان صلاحیت 15200 نامزد که البته اکثر آنها از جریان محافظه کار بودند، را تأیید کرد که در مقایسه با انتخابات 2020 میلادی آمار بالایی است؛ یعنی در هر حوزه انتخاباتی 52 نامزد دیگر بر تعداد نامزدها اضافه شده است. علاوه بر آن، زمان رأی گیری برای چندین ساعت دیگر تمدید شد تا تعداد بیشتری از شهروندان بتوانند خود را به پای صندوقهای رأی برسانند.

بر اساس نتایج نهایی انتخابات مجلس شورای اسلامی، از میان 290 نامزد، تعداد 245 نفر مستقیماً به مجلس راه یافتند که محافظه کاران با رویکردهای مختلفی که دارند، اکثریت کرسی های مجلس را در اختیار گرفتند. بعد از آنها اصلاح طلبان 37 کرسی را از آن خود کردند و نامزدهای مستقل نیز 37 کرسی را در اختیار گرفتند. اقلیتهای دینی نیز همان 5 کرسی که قانون اساسی به آنها اختصاص داده است، را تصاحب کردند. 1. در این میان، تکلیف 45 کرسی دیگر به دور دوم کشیده شد که قرار است در ماه می آینده در 21 حوزه انتخاباتی برگزار شود. بیشترین کرسیهایی که منتظر دور دوم انتخابات هستند مربوط به تهران است که 32 نامزد بر سر 16 کرسی رقابت خواهند کرد. 2. در حالیکه مخالفین نظام این مشارکت کم رنگ را دلیل کاهش مشروعیت نظام می دانند، نظام این وضعیت را نتیجه تلاشهای خارجی و داخلی و تحریم انتخابات می دانند. و حتی برخی از نخبگان حاکم، انتخابات ایران را با انتخابات کشورهای مختلف از جمله دموکراسیهای غربی مقایسه می کنند که میزان مشارکت در آنجا نیز از همین حد فراتر نمی رود.

دوم: مجلس خبرگان ششم: نیمی از اعضا را چهره های تازه تشکیل می دهند

همزمان با انتخابات مجلس شورای اسلامی، ششمین دور انتخابات مجلس خبرگان نیز برگزار شد و 114 نامزد بر سر 88 کرسی با یکدیگر رقابت

(1) روزنامه فرهیختگان، اقلیت اصلاح طلب، تکثرگرایی در جریان اصولگرا، تاریخ بررسی: 8 مارس 2024.

<https://2u.pw/dDjdkpa>

(2)-همان.

تا برای انتخاب جانشین خود، ساختار مجلس خبرگان را به دلخواه خود آرایش کند. با توجه به وضعیت سلامتی و کهنوت سن رهبر، انتظار می رود که مجلس خبرگان ششم، رهبر سوم نظام را انتخاب کند.

خلاصه سخن:

استقبال سرد رأی دهندگان از صندوقهای رأی در انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری چندان دور از انتظار هم نبود و با توجه به رد صلاحیتهای گسترده اصلاح طلبان و میانه روها و نیز فراخوانهای متعدد برای تحریم این انتخابات، و اعتقاد به مهندسی شدن انتخابات و بی نتیجه بودن مشارکت و رقابت، انتظار می رفت که نمودار میزان مشارکت همچنان روند نزولی خود را ادامه دهد. البته بحران اعتماد و دلسرد شدن ملت از امکان تغییر و ناتوانی حاکمیت در مدیریت بحرانهای داخلی و خارجی در این میان سهم عمده ای داشته است.

ایران صدها موشک بالستیک به روسیه می دهد

در اواخر سال 2022 میلادی گزارشاتی منتشر شده مبنی بر اینکه ایران با روسیه توافق کرده است که مسکورا به موشکهای بالستیک از نوع فاتح مجهز کند. در آن زمان ایران صبر راهبردی پیشه کرد تا در اکتبر 2023 میلادی تحریمهای تسلیحاتی سازمان ملل پایان یابد. با پایان یافتن محدودیتهای تحریم تسلیحاتی، ایران بدون هراس از پیامدهای تحریمی، توانست وارد قراردادهای تسلیحاتی شود. و اکنون گزارشها حکایت از آن دارد که روسیه بیش از 400 موشک از نوع ذوالفقار و مجموعه متنوعی از موشکهای بالستیک دیگر از ایران دریافت کرده است. در این گزارش، به قراردادهای موشکی ایران و روسیه و نقش فروش تسلیحات ایرانی به روسیه در ارزیابی صنایع نظامی ایران می پردازیم.

کردند. نتایج نهایی انتخابات خبرگان نشان می دهد که 46 تن از راه یافتگان به مجلس خبرگان ششم، همان اعضای دوره پنجم هستند و 42 عضو دیگر از چهره های تازه هستند¹.

علی رغم اینکه ترکیب نامزدها در رقابت مجلس خبرگان متفاوت از مجلس شورای اسلامی است و در مجلس خبرگان تنها روحانیون حضور دارند و در این انتخابات از دوگانه اصلاح طلب و محافظه کار خبری نیست، اما این انتخابات نیز خالی از شگفتی نبود که از همان مرحله بررسی صلاحیتهای شروع شد. علی رغم اینکه حسن روحانی برای سه دوره متوالی عضو مجلس خبرگان بود، اما شورای نگهبان صلاحیت وی را برای دور ششم مجلس خبرگان رهبری احراز نکرد. او در این ماجرا تنها نبود بلکه چهره های شرسناس دیگری همچون محمود علوی وزیر اطلاعات پیشین نیز رد صلاحیت شدند. اما شگفتی بزرگی که در نتایج انتخابات رقم خورد این بود که صادق آملی لاریجانی که اکنون رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام است، بعد از 24 سال عضویت در مجلس خبرگان، از استان مازندران نفر پنجم یعنی نفر آخر شد و از راه یافتن به مجلس خبرگان ششم بازماند. پیش از این، برخی گمانه زنی ها وی را یکی از نامزدهای احتمالی برای جانشینی علی خامنه ای می دانستند. اما ممکن است این نتیجه وی را از لیست جانشینی نیز خارج کند. علاوه بر صادق لاریجانی، مصطفی پور محمدی سیاستمدار محافظه کار و وزیر پیشین دادگستری نیز که از حوزه انتخاباتی تهران کاندید شده بود، موفق به راه یابی به دور ششم مجلس خبرگان نشد. این در حالیست که ابراهیم رئیسی در استان خراسان جنوبی با کسب 275463 رأی، 82 درصد آرای حوزه انتخاباتی را به خود اختصاص داد و پیروز میدان شد که با توجه به رد صلاحیت رقبای اصلی او، این نتیجه چندان دور از انتظار هم نبود. با پیروزی رئیسی و شکست لاریجانی و حذف تمامی افرادی که ممکن بود در تعیین رهبر بعدی نقش داشته باشند، اکنون فضا برای خامنه ای کاملاً مهیاست

(1) دنیای اقتصاد، حضور 42 چهره جدید در مجلس خبرگان + اسامی، (1402/12/18 ه.ش)، تاریخ بازدید: 8 مارس 2024.

نخست: فروش صدها موشک از نوع ذوالفقار به روسیه

در ماه فوریه خبرگزاری رویترز به نقل از چندین منبع گزارش داد که ایران تعداد زیادی موشکهای بالستیک قدرتمند از نوع زمین به زمین در اختیار روسیه قرار داده است. تعداد این موشکها به 400 فروند می رسد که برخی از آنها از نوع کوتاه برد فاتح 110- مانند موشک ذوالفقار است¹. این موشک که قابلیت پرتاب از سکوهای متحرک را نیز دارد، می تواند اهدافی در 300 تا 700 کیلومتر را نشانه گیری کند. گفته می شود که این موشکها با چهار محموله از طریق دریای خزر و نیز از راه هوایی به روسیه منتقل شده است.

به محض پایان یافتن تحریمهای بین المللی که روسیه در سال 2015 میلادی با پایان آن موافقت کرده بود، ایران با جرأت تمام به بازاریابی برای صنایع نظامی خود روی آورده است تا جاییکه در ماه فوریه در نمایشگاه جهانی دفاعی ریاض نیز مشارکت جست. اما با این همه، ایالات متحده و اتحادیه اروپا همچنان محدودیتهایی برای فروش تسلیحاتی ایران وضع کرده اند².

علی رغم اینکه ایران قرارداد فروش تسلیحات به مسکو را علنی نکرده است، اما مقامات ایران به جرأت از حق خود در این زمینه دفاع می کنند. یکی از مسئولین ایران گفته است: "دلیلی برای مخفی کاری وجود ندارد. ما به هر کشوری که بخواهیم می توانیم اسلحه صادر کنیم"³. این در حالیست که نماینده دائم ایران در سازمان ملل متحد گزارشهای فروش تسلیحات به روسیه را رد کرد و گفت: "علی رغم اینکه هیچ محدودیت قانونی برای فروش موشکهای بالستیک وجود

ندارد، اما ایران به لحاظ اخلاقی و برای جلوگیری از دامن زدن به جنگ، از فروش تسلیحات در زمان جنگ روسیه و اوکراین امتناع می کند. و این ناشی از پایبندی ایران به حقوق بین الملل و منشور سازمان ملل متحد است"⁴. درحالیکه توان دفاعی اوکراین در پی درنگ برخی کشورهای غربی در تأمین مالی، تضعیف شده است، روسیه با این تجهیزات تسلیحاتی دقیق ایران به اهداف مهم اوکراین حمله می کند. شایان ذکر است که این موشکهای فراصوت رادارگریز هستند.

دوم: فروش تسلیحات؛ فرصتی برای ارزیابی صنایع نظامی ایران

این معامله نظامی با ایران در حالی صورت می گیرد که روسیه همانند گذشته دیگر نمی تواند به آسانی سیستم های غربی را حتی از بازار سیاه نیز تأمین کند و بدین سان، توانمندی آن در تولید تجهیزات موشکی تضعیف شده است. و مسلماً ایران نیاز دارد که کارایی موشکهای بالستیک- همانند پهپادهای خود- را علیه سیستمهای دفاعی ناتو را ارزیابی کند؛ زیرا ارزیابی تسلیحات همانگونه که در جنگ واقعی صورت می گیرد، در آزمایشها امکان پذیر نیست.

در جنگ کنونی اوکراین، موشکهای Kn 23 و Kn 24 کره شمالی به خاطر دقت پایین و ایرادهای پیاپی، کارایی چندانی از خود به نمایش نگذاشت⁵. همچنین پهپادهای شاهد ایرانی به خاطر سرو صدای زیاد، سرعت کم و ارتفاع پایین پرواز به آسانی توسط سیستم پدافند هوایی اوکراین رهگیری می شوند. اما با توجه به ازرانی و استفاده راحت آنها، روسیه آنها را به شکل دسته جمعی و برای مختل کردن سیستم پدافند هوایی اوکراین

(1) Parisa Hafezi, John Irish, Tom Balmforth and Jonathan Landay, Exclusive: Iran sends Russia hundreds of ballistic missiles, *Reuters*, February 21, 2024 <https://2u.pw/f1kTXGF> [Last viewed on March 2, 2024]

(2) Simon Lewis and Arshad Mohammed, 'US targets Iran missile, drone programs as UN measures lapse,' *Reuters*, October 18, 2023, <https://2u.pw/th27u8p> [Last viewed on March 2, 2024]

(3) Parisa Hafezi, John Irish, Tom Balmforth and Jonathan Landay, Exclusive: Iran sends Russia hundreds of ballistic missiles, *Reuters*, February 21, 2024 <https://2u.pw/f1kTXGF> [Last viewed on March 2, 2024]

(4) Permanent Mission of IR Iran to UN, NY, @Iran_UN, Feb 23, 2024, 6:30 PM, <https://2u.pw/VGDIGMO> [Last viewed on March 2, 2024]

(5) Michael Peck, 'North Korean missiles won't defeat Ukraine,' *Business Insider*, Jan 30, 2024, <https://2u.pw/5aAQEU3> [Last viewed on March 7, 2024]

مطرح است که خطرات آن نه تنها از مهاجرت خارجی کمتر نیست بلکه با توجه به پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و تهدیدهای امنیتی بیشتر نیز هست. علل متعددی به وخامت این پدیده دامن زده است که برخی از آنها ابعاد خارجی دارند. و تلاشهای دولت برای مهار این مشکل نیز ره به جایی نبرده است. این گزارش ماهانه، با ارائه یک تصویر کلی از وضعیت کنونی و بیان علل و بازتاب آن در عرصه های مختلف به بررسی پدیده مهاجرت می پردازد و راهکارهای دولت ایران برای مقابله با آن را نیز مورد توجه قرار می دهد.

نخست: مهاجرت داخلی در ایران و علل آن

گزارشها و پژوهشها از روند تصاعدی مهاجرت داخلی در ایران حکایت دارند. برخی ارزیابی ها از مهاجرت داخلی یک میلیون نفر سخن می گویند که از مناطق کمتر توسعه یافته به کلان شهرها مهاجرت می کنند (2). بر اساس آمارها مهاجرت روستا به شهر در بازه زمانی 1976 تا 2016 میلادی حدود 300 درصد افزایش یافته است. و بر اثر همین تعداد بالای مهاجرت، اکنون 30 هزار روستا خالی از سکنه شده است. و به طور متوسط سالانه 700 هزار نفر از جمعیت روستاها کاسته می شود (3). در مورد رده سنی مهاجران، گزارش مرکز پژوهش های مجلس با اشاره به "غلبه گروه های سنی جوان در مهاجرت" تأکید می کند که جوانان بین 15 تا 34 سال "افراد فعال اقتصادی هستند که به صورت بالقوه در آستانه تشکیل خانواده و ازدواج به شمار می آیند". (4) همچنین، گزارش مرکز پژوهشهای مجلس نمایانگر تغییر مهم دیگری نیز هست. در حالی که اکثر جمعیت های مهاجر قبلاً مرد بودند، توزیع جنسیتی مهاجران بیش از پیش به تعادل نزدیک شده است. این امر منجر به

شلیک می کند. 1. کی یف برای سامانه های پدافند هوایی خود هزینه های زیادی می کند تا پهپادهای سبک انتحاری را رهگیری کند. بنابراین، این پهپادها که خواب را از چشمان ساکنان اوکراین ربوده است، هزینه های جنگ بیشتری بر متحدان اوکراین تحمیل می کند. روسیه پهپادهای ایرانی از نوع شاهد را با نامهای دیگری چون ایران 1 و ایران 2 در داخل تولید می کند و با ایجاد تغییراتی، ورژن های پیشرفته تری از آن را تولید می کند که با استفاده از موتورهای جت هم سر و صدای آن را می کاهد و هم سرعت آن را تا سه برابر افزایش می دهد. احتمالاً یکی از دستاوردهای ایران از جنگ اوکراین این است که به تسلیحات غربی که به دست روسیه می افتند و یا در جبهات درگیری تخریب می شوند دسترسی پیدا می کند تا با مهندسی معکوس آن را تولید کند.

خلاصه سخن:

علی رغم هزینه های ژئوپلیتیک و هزینه های اقتصادی که از سوی غرب و دیگر رقبای تهران بر این کشور تحمیل می شد، ایران مدت زیادی را وقف توسعه توانمندی های دفاعی خود کرد. احتمالاً سال 2024 میلادی برای ایران سالی خواهد بود که در آن علاوه بر کسب دستاورد توافق همکاری دفاعی دراز مدت با روسیه، فرصتی خواهد یافت تا علیه سامانه های نظامی غربی که در اوکراین مستقر هستند، نقش آفرینی کند؛ به ویژه اگر به این تسلیحات غربی که در جریان جنگ اوکراین به دست روسها می افتد، دسترسی پیدا کند.

مهاجرت؛ پدیده روز افزون در ایران

پدیده مهاجرت در ایران تنها محدود به مهاجرت خارجی نیست و مسأله "مهاجرت داخلی" نیز

(1) 'Russia has fired 7,400 missiles, 3,700 Shahed drones in war so far, Kyiv says,' *Reuters*, Dec 21, 2023, <https://2u.pw/k7yIBwY> [Last viewed on March 2, 2024]

(2) عصر ایران، مهاجرت داخلی سالانه یک میلیون نفر در ایران طی 3 دهه اخیر، (25 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید 5 مارس 2024م، <https://bit.ly/3lume8Q>

(3) وبسایت میدل ایست نیوز، ایران... زیاده 300% في هجرة القرويين إلى المدن الكبرى خلال 4 عقود، (18 نوامبر 2023م)، تاریخ بازدید 07 فوریه 2024م، <https://2u.pw/oqbTWcf>

(4) وبسایت أمواج میدیا، تحلیل معمق: الهجرة الداخلية في إيران تطرح تحديات جديدة، (16 سبتمبر 2023م)، تاریخ بازدید 07 فوریه 2024م، <https://2u.pw/RdBa4pe>

می بینیم که حدود 800 هزار نفر به دلیل تغییرات اقلیمی به استانهای شمالی مسافرت کرده اند (3). زیرا فعالیت اقتصادی آنها بر کشاورزی و دامداری تکیه دارد که به خاطر مشکلات زیست محیطی شدیداً آسیب می بیند و همین امر ساکنان مناطق متضرر را وادار به مهاجرت به مناطق دیگر می کند.

عامل امنیتی: ناآرامیهای امنیتی مخصوصاً در مناطق مرزی و برخورد امنیتی با آن، سبب می شود که این استانها در جذب سرمایه گذاریهای داخلی و خارجی توفیقی نداشته باشند و فضای مناسبی برای رشد فعالیتهای غیر قانونی مانند تجارت غیر قانونی باشند. همه این عوامل موجب بی ثباتی شده و شهروندان را به مهاجرت از این مناطق ترغیب می کند.

دوم: پیامدهای مهاجرت داخلی:

پیامدهای منفی مهاجرت داخلی بسیار است. در سطح اقتصادی، ساختار اقتصادی دچار اختلال می شود؛ مخصوصاً بخش کشاورزی که منبع مهم امنیت غذایی به شمار می رود، در پی تغییر رویکرد کشاورزان از فعالیت تولیدی به مصرف کنندگان، بیشترین آسیب را می بیند. بر اساس آمار، بعد از سال 1996 میلادی حدود 600 روستا در ایران به شهر تبدیل شده است؛ یعنی ساکنان این روستاها دیگر نیروهای تولید نیستند بلکه فرهنگ شهر نشینی اکثر آنها را از زمینها و دامهایشان جدا کرده و به جمعیت مصرف کننده تبدیل کرده است (4). در مقابل، فشارهای اقتصادی بر شهرها فزونی گرفته است. زیرا افزایش تراکم جمعیت به افزایش تقاضای خدمات گوناگون منجر می شود که این امر علاوه بر کاهش کیفیت خدمات، هزینه زندگی در شهرها مخصوصاً اجاره بهای مسکن را افزایش می دهد (5).

ظهور اصطلاح جدید "زنانه شدن مهاجرت" شده است (1).

عوامل متعددی در مهاجرت داخلی نقش دارند که مهمترین آنها عبارتند از:

عوامل اقتصادی: فقر و بیکاری؛ معمولاً در جوامع روستایی و استانهای کوچک به خاطر کمبود زمینه های کاری دیده می شود. علاوه بر آن، نبود یا ضعف خدمات اجتماعی اعم از آموزش، درمان و امکانات رفاهی بسیاری از شهروندان را در جستجوی زندگی بهتر به سوی مهاجرت به شهرها سوق می دهد.

عوامل سیاسی: نبود عدالت توزیع و نابرابری در طرحهای توسعه ای در نتیجه بی توجهی دولت مرکزی به برخی از استانها و مخصوصاً استانهای مرزی و تمرکز بر استانهای بزرگ از دیگر عوامل و مشوقهای مهاجرت است؛ به ویژه اینکه تمرکز روی شهرهای بزرگ، عاملی برای طرد شهروندان از استانهای مرزی و تشویق آنها به مهاجرت به استانهای بزرگ است. به عنوان مثال، تنها در سال شمسی گذشته، صدها هزار شهروند از سیستان و بلوچستان در جنوب شرقی ایران که نسبتاً توسعه نیافته است به استانهای شمالی همجوار دریای خزر رفته اند. شایان ذکر است که برخلاف مهاجرتهاى گذشته - که عمدتاً جابجایی از مناطق روستایی به شهرهای همان استان بود - روند کنونی مهاجرت از شهری به شهری دیگر در سراسر استانها شده است (2).

عامل زیست محیطی: با توجه به مشکلات زیست محیطی مانند خشکسالی، بیابان زایی و کمبود منابع آبی به خاطر تنش با کشورهای همسایه مانند افغانستان و ترکیه پدیده ای به نام "مهاجرت زیست محیطی" به وجود آمده است که نمونه آن را در مهاجرت شهروندان سیستان و بلوچستان

(1) همان.

(2) همان.

(3) صاحب خیران، عواقب مهاجرت از نقاط مرکزی به استان های شمالی / «خود مسئولین حاضرند در محیط فقیر و در محرومیت کامل زندگی کنند؟»، (23 بهمن 1402 ه.ش)، تاریخ بازدید 14 فوریه 2024 م، <https://bit.ly/4bWGOMZ>

(4) ویسایت میدل ایست نیوز، ایران... زیاده 300% في هجرة القرويين إلى المدن الكبرى خلال 4 عقود، همان.

(5) صاحب خیران، عواقب مهاجرت از نقاط مرکزی به استان های شمالی / «خود مسئولین حاضرند در محیط فقیر و در محرومیت کامل زندگی کنند؟»، همان.

در مناطق روستایی و استانهای کوچک مربوط می شود که حکومت برنامه های زیادی برای مقابله با علل غیر مستقیم مهاجرت داخلی و خارجی روی دست دارد. و اقدامات در هر دو سطح، با یکدیگر همپوشانی دارند. اما سطح دوم، مستقیماً به مهاجرت داخلی مربوط می شود و در این زمینه حکومت برای جلوگیری از آن دست به تلاشهای زیادی زده است که از جمله آنها می توان به تشویق به مهاجرت از شهر به روستا اشاره کرد از جمله اقدامات تشویقی دولت در این زمینه تخصیص زمین و امکانات برای ساخت مسکن در مناطق روستایی و تمرکز بر روی توسعه مناطق مرزی از طریق مناطق آزاد تجاری با کشورهای همسایه است. اما این اقدامات هرچند مهم هستند اما نظر به محدود بودن آنها نمی توانند در جلوگیری از پدیده مهاجرت مؤثر واقع شوند.

خلاصه سخن:

در سایه تداوم وضعیت اسف بار اقتصادی و برخورد با مشکلات با همان رهیافتهای شکست خورده چند دهه گذشته، انتظار می رود که موج مهاجرت داخلی همانند مهاجرت خارجی افزایش یابد. همچنین برخی از عوامل مهاجرت داخلی پیچیده تر هستند مانند مسائل زیست محیطی مرتبط با بیابان زایی و خشکسالی و یا آب رودخانه ها که مدیریت آنها نیازمند تفاهم با کشورهای همسایه است و دولت ایران تا کنون در این زمینه توفیق چندانی نداشته است و به نظر نمی رسد که گزینه های زیادی برای عبور از این مشکل داشته باشد. اما در مورد عوامل سیاسی و مخصوصاً سیاستهای توسعه ای، اگر نظام اراده واقعی در این مورد را داشته باشد، می تواند سیاستها را به سمت و سویی هدایت کند که جلوی این مشکل را بگیرد.

حوزه و انتخابات

اقدام شورای نگهبان به رد صلاحیت تعداد زیادی از نامزدها و در نتیجه، ممانعت از ورود به انتخابات

در سطح اجتماعی، مهاجرت موجب گسترده تر شدن کمربند فقر در اطراف شهرهای بزرگ و مخصوصاً تهران می شود. بافت این شهرها در همین دو دهه اخیر تغییرات گسترده ای کرده است. حاشیه نشینی در تهران رشد شدیدی پیدا کرده و از سوی دیگر با مهاجرت گسترده ایرانیها به خارج از کشور بافت اجتماعی این شهرهای بزرگ هم دستخوش تغییرات گسترده ای شده است. (1) "بخش بزرگی از جمعیت 19 میلیونی تهران را مهاجرین روستایی تشکیل می دهند که در اطراف تهران زندگی می کنند (2) که این امر پیامدهای امنیتی به دنبال دارد؛ زیرا این مناطق حاشیه ای فضای مناسبی برای انواع جرایم است و بعید نیست که این مناطق به منبع اعتراضات و ناآرامیها بدل شود. در این زمینه به کمربند فقر در اطراف تهران اشاره می کنیم که عمده اعتراضات و تظاهرات علیه شاه از آنجا نشأت گرفت و در سرنگونی شاه سهیم بود. و با توجه به این واقعیت که شهروندانی که از مناطق مرزی به استانهای بزرگ مهاجرت کرده اند از قومیتهای غیر فارس هستند، از یک سو به خاطر تداوم وخامت اوضاع اقتصادی و شرایط اجتماعی در جوامع اصلی شان که عوامل گوناگونی چون تبعیض، کمبود منابع دولت و نیز سوء مدیریت کشور در آن نقش دارد، و از سویی دیگر، احتمال باقی ماندن در حاشیه و عدم بهبود اوضاع زندگی آنها در استانهای بزرگ، احتمال سربازگیری گروههای مسلح مخالف از میان آنان افزایش می یابد.

سوم: موضع نظام ایران در قبال مهاجرت داخلی:

همانطور که پیش از این اشاره شد، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی به پدیده مهاجرت داخلی و عوامل آن پرداخته است. از این رو، نظام ایران نسبت به خطرات این پدیده و علل آن به خوبی آگاه است. و برای مقابله با این پدیده، در دو سطح اقدام کرده است. سطح اول، به علل مهاجرت مانند فقر، بیکاری، کمبود آب و بیابان زایی، شرایط معیشتی، خدمات و مسأله توسعه

(1) و بسایت أمواج میدیا، تحلیل معمق: الهجرة الداخلية في إيران طرح تحديات جديدة، همان.

(2) و بسایت میدل ایست نیوز، ایران... زیاده 300% في هجرة القرويين إلى المدن الكبرى خلال 4 عقود، همان.

الهدی نیز به وجوب مشارکت در انتخابات فتوا داده است؛ زیرا رأی دادن فراتر از حق و یک وظیفه است... بنابراین یک واجب شرعی است" 2. او تصریح کرد که "سرنوشت اسلام به سرنوشت نظام گره خورده است". حسینی همدانی امام جمعه کرج نیز مشابه این سخنان را ایراد کرد 3.

بنابراین، نخبگان دینی بنابر رکن بودن امر به معروف و نهی از منکر، انتخابات را واجب شرعی می دانند؛ زیرا مشارکت در انتخابات در شمار معروف است و عدم مشارکت منکرو "باطل" است که باید از آن نهی شود. این نوع مدد گرفتن از گفتمان دینی، نشان می دهد که نخبگان دینی به شدت نگرانند که مبادا فراخوانهای تحریم انتخابات موفق شود و با مشارکت کم رنگ مردم، نظام از لحاظ مشروعیت در تنگنا قرار گیرد.

دو. دفاع از شورای نگهبان: همچنین، ائمه جمعه برای دفاع از شورای نگهبان کمر همت بستند؛ گفتنی است که تعدادی از نامزدهای رد صلاحیت شده، تبلیغاتی علیه شورای نگهبان به راه انداخته بودند. و برخی دیگر نیز از این شورا خواسته بودند که دلایل رد صلاحیت آنها را علنی کند. اما شورای نگهبان گفت که قانونی وجود ندارد که شورا را ملزم به این کار کند. این امر در اذهان عده ای از مردم تردیدهایی ایجاد کرد و شبهه مهندسی شدن انتخابات را تقویت کرد. در نتیجه، اصلاح طلبان کلا انتخابات را تحریم کردند؛ زیرا شورای نگهبان نه تنها آنانی را که «ضد انقلاب» و یا «معاند» می خواند، رد صلاحیت کرد بلکه نامزدهایی را که بیم پیروزی شان می رفت نیز رد صلاحیت کرد تا زمینه برای پیروزی کاندیداهای مورد نظر نظام و نخبگان حاکم مهیا شود. رد صلاحیت حسن روحانی رئیس جمهور پیشین در انتخابات مجلس خبرگان و همچنین رد صلاحیت رئیس فراکسیون اهل سنت مجلس فعلی، بدون اینکه دلیلی برای رد صلاحیت

به خاطر عدم صلاحیت و نداشتن شرایط نامزدی، سر و صداهای زیادی را در محافل دینی و حوزوی برانگیخت. برخی از رد صلاحیت شدگان همصدا با مخالفین نظام، این انتخابات را از قبل مهندسی شده خوانده و خواهان تحریم آن شدند. نخبگان دینی برای مقابله با این فراخوانها و تردیدهایی که در مورد شورای نگهبان مطرح شده بود، به ناچار در سرتاسر ایران به خطبه جمعه متوسل شدند. این گزارش، به تفصیل به این دو مسأله می پردازد.

نخست: انتخابات و استفاده سیاسی از خطبه نماز جمعه

نخبگان دینی برای ترغیب مردم به مشارکت در انتخابات از نماز جمعه استفاده ابزاری کردند. با توجه به حضور امامان جمعه در همه استانها و حتی در روستاها و اماکن دوردست، و دسترسی به طیف گسترده مخاطبین در میان کشاورزان، کارگران و طبقات فرودست جامعه، نظام تلاش کرد از طریق ائمه جمعه در افکار عمومی شهروندان عادی تأثیر گذاشته و آنان را به مشارکت در انتخابات به عنوان یک واجب دینی، و وظیفه انقلابی و ملی قانع سازد. یوسف طباطبایی امام جمعه اصفهان با تأکید بر این امر، تحریم کنندگان انتخابات را طرفدار معاندین خواند و گفت: «شهروندان چه در انتخابات شرکت کنند و چه شرکت نکنند رای داده اند، فقط افرادی که رای می دهند پیرو انقلاب و رهبری هستند و اگر مشارکت نکنند رای به معاندان داده اند» 1. او بر رکن بودن امر به معروف و نهی از منکر تأکید کرد و نتیجه گرفت که انتخابات یک واجب شرعی است زیرا از جمله امور حسبه یعنی یاری حق و نهی از باطل است. "یاری کردن حق و نهی از باطل بر مسلمان واجب است؛ بر این اساس علما و مراجع شیعه شرکت در انتخابات را واجب دانسته اند". آیت الله علم

(1) - دیده بان ایران، نماینده ولی فقیه در اصفهان: شهروندان اگر در انتخابات مشارکت نکنند رای به معاندان داده اند، (01 فوریه 2024م)،

تاریخ بازدید: 25 فوریه 2024م. <https://2u.pw/76osd1c>

(2) - عصر ایران، علم الهدی: سرنوشت اسلام به سرنوشت نظام گره خورده / شرکت در انتخابات واجب شرعی است، (03 فوریه 2024م)،

تاریخ بازدید: 18 فوریه 2024م. <http://tinyurl.com/7z5e8zpz>

(3) - ایسنا، حضور حداکثری در انتخابات دسیسه های دشمنان را نقش بر آب خواهد کرد، (09 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید: 28 فوریه 2024م.

<http://tinyurl.com/2umbawvv>

خلاصه سخن:

نخبگان دینی برای گرم کردن تنورات انتخابات و مهیا ساختن فضای انتخاباتی بهتر برای نظام، دو گام اساسی برداشتند. اول: از تریبون نماز جمعه مردم را به مشارکت در انتخابات دعوت کردند و آن را یک وظیفه دینی و واجب شرعی خواندند تا بلکه فراخوانهای تحریم انتخابات را خنثی کنند. گام دوم: دفاع از شورای نگهبان در مقابل منتقدان و تبلیغات شبهه افکن بود. ملاحظه می کنیم که نظام برای اینکه بتواند در مورد انتخابات پیام خود را به توده مردم و طبقات فرودست جامعه مانند قشر کارگر، کشاورز و افرادی که از لحاظ اجتماعی در حاشیه قرار دارند و دغدغه دین را دارند، و در عین حال هرگونه تغییر ریشه ای در نظام را تهدیدی برای آینده خود می دانند، از ابزار ائمه جمعه استفاده کرد. از این رو، ادبیات خطبه های جمعه بیشتر روی این مسأله یعنی حفظ اسلام، پاسداری از انقلاب اسلامی متمرکز بود و مردم را به مقابله با دشمنانی که نه تنها قصد براندازی نظام را دارند بلکه در کل با اسلام سر ستیز دارند، فرا می خواند.

ذکر شود، از این باب صورت گرفت¹. این مسائل که با رد صلاحیت گسترده نامزدها همزمان شد، سبب شد که شورای نگهبان مستقیماً به جانبداری و عدم استقلال متهم شود. برخی نامزدهای رد صلاحیت شده از دخالت طرفهای خارجی در رد صلاحیت خود سخن گفتند.

مسئولین از این همه انتقادهای علنی نسبت به شورای نگهبان احساس خطر کردند و نسبت به افزایش این روند هشدار دادند. برخی از مسئولین نیز برای مهار این موج اتهامات که می تواند در انتخابات شبهه ایجاد کرده و سلامت آن را زیر سؤال ببرد، ترویج دهندگان این اتهامات را به مقابله با ابزارهای قانونی تهدید کردند. اینجا بود که نوبت به امامان جمعه رسید. احمد خاتمی خطیب جمعه تهران گفت: آنچه برای شورای نگهبان در زمینه تأیید و عدم تأیید صلاحیت مطرح است، حق الناس است و ما با این نگاه در شورای نگهبان سعی می کنیم شکایات و اعتراضات را بررسی کنیم و منابع چهارگانه وجود دارد و مصاحبه با افراد صورت می گیرد. ما اعضای شورای نگهبان دینمان را به دنیا نمی فروشیم².

(1) - خبر اون لاین، رد صلاحیت رئیس فراکسیون اهل سنت مجلس یازدهم از سوی شورای نگهبان، (09 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید: 27 فوریه 2024م. <https://bit.ly/4bYT3s3>

(2) - خبرگزاری ایرنا، آیت الله خاتمی: رژیم پهلوی را انگلیسی ها آوردند و آمریکایی ها بردند، (02 فوریه 2024م) (تاریخ بازدید: 20 فوریه 2024م. <https://2u.pw/Li0lv96>)

تعاملات ایران با کشورهای عربی

روابط ایران با برخی از کشورهای عربی تحولات مهمی را تجربه کرد. توافقنامه عربستان سعودی و ایران یکساله شد و این واقعیت خود را نشان داد که طرفین ترجیح می دهند با یکدیگر همکاری کنند و بحرانها را با استفاده از ابزارهای دیپلماتیک مدیریت کنند. عراق شاهد کاهش حملات گروههای شبه نظامی مورد حمایت ایران علیه اهداف آمریکایی بود. در سوریه، ایران تلاش می کند از طریق سرمایه گذاریهای راهبردی نفوذ اقتصادی خود را در این کشور گسترش دهد. در این گزارش، مناسبات ایران با کشورهای عربی را با این موضوعات پی می گیریم:

- مناسبات کشورهای خلیج و ایران بعد از یکسالگی توافق پکن
- کاهش حملات گروههای شبه نظامی علیه اهداف آمریکایی در عراق
- ایران و ادامه بحث تسلط اقتصادی در سوریه

مناسبات کشورهای خلیج و ایران در یکسالگی توافق پکن

است، ایران نه تنها بر حل مشکلات سیاسی و امنیتی با کشورهای خلیج تأکید دارد بلکه در تلاش است مبادلات تجاری با این کشورها را نیز افزایش دهد. توافق پکن به پویایی روابط ایران با کشورهای خلیج رونق داد و سبب شد که کشورهای خلیج محافظه کاری را کنار نهاده و به گسترش روابط با ایران روی آورند. و امسال تلاشهای دیپلماتیک زیادی صورت گرفت و آخرین مورد آن، دیدار علی رضا عنایتی سفیر ایران مقیم ریاض با جاسم محمد البدیوی دبیر کل شورای همکاری خلیج در 4 فوریه بود که طرفین در مورد زمینه های همکاری میان ایران و کشورهای خلیج بخصوص در زمینه های اقتصادی و تجاری بحث و تبادل نظر کردند. و در همان روز، ایران اعلام کرد که از 4 فوریه به بعد، شهروندان 28 کشور از جمله کشورهای خلیج که می خواهند با هدف گردشگری به ایران سفر کنند، نیازی به اخذ ویزا ندارند. اما کشورهای خلیج و مخصوصاً عربستان سعودی در مقابل این اقدام ایران آنگونه که ایران گمان می کرد، ذوق زده نشدند. و این امر برخی از نخبگان ایران را که انتظار معجزه از این توافق داشتند ناامید ساخت. کشورهای خلیج برنامه ها و طرحهای توسعه ای دارند که ممکن است در راستا و یاد در تضاد با برنامه های ایران باشند. آنچه در اینجا برای ما اهمیت دارد این است که توافق پکن موانع همکاری مخصوصاً در بخش اقتصادی را از میان برداشت و اکنون موفقیت در این زمینه به مسائل فنی و ملاحظات رقابت با کشورهای دیگر بستگی دارد. از دیگر نتایج نمادین و مثبت این توافق، مشارکت نمادین هیأت ایرانی در نمایشگاه جهانی دفاع ریاض و دیدار این هیأت با رئیس کل ستاد ارتش عربستان سعودی و برخی مشارکتهای تجاری در جشنواره ریاض بود.

دوم: بازتاب توافق پکن بر مسائل اختلافی

هرچند که تهران امیدهای زیادی را به تنش زدایی با کشورهای خلیج گره زده است، اما مسائل مرزی میان ایران و کشورهای خلیج هزار چندگاهی مناسبات فیما بین را متشنج می سازد. اختلاف بر سر میدان گازی الدر (آرش) به عنوان مناقشه ای دیرین که میان کویت و عربستان سعودی از یک سو، و ایران از دیگر سو جریان داشت، اکنون جان تازه ای گرفته است. مسأله جزایر سه گانه مورد مناقشه ایران و امارات متحده عربی یکی از مهمترین کانونهای داغی است که

توافق عربستان سعودی و ایران نقطه عطفی در مناسبات ایران با کشورهای خلیج بود. طرفین بر سر یک رویکرد کلی توافق کردند که ضمن تقویت همکاری در همه عرصه ها، اختلافات فیما بین را از طریق گفتگو و چارچوبهای رسمی مدیریت کنند. اما در ارزیابی سرعت و حجم تعاملات و میزان تأثیر مسائل اختلافی بر فرصتهای همکاری یک اختلافی میان دوسوی خلیج دیده می شود. و در یکسالگی توافق، هر کدام از طرفین با توجه به تجربیات تاریخی و تصوراتی که از آینده این توافق دارند و نیز بر اساس انتظاراتی که پیش از امضای آن داشتند، آن را ارزیابی می کنند.

ابعاد توافق پکن تنها به روابط دوجانبه میان عربستان سعودی و ایران محدود نماند و در سطح منطقه و بین الملل نیز بازتابهایی داشت. در این میان، بازتاب آن در خلیج به حکم عوامل جغرافیایی، تاریخی، سیاسی و اقتصادی برای طرفین مهم بود و برای ایران که با بحرانهای زیادی دست و پنجه نرم می کند، اهمیت بیشتری داشت؛ زیرا ایران امید دارد که عادی سازی روابط با عربستان سعودی نه تنها سبب می شود که اندکی از بار فشارها کاسته شود بلکه این توافق مقدمه ای برای از سرگیری روابط ایران با کشورهای خلیج و دیگر کشورهای منطقه است. و این امر تقویت نقش منطقه ای ایران را نیز به دنبال دارد. هرچند تحولات بین المللی و منطقه ای این توافق را در بوته آزمون می نهد، اما به نظر می رسد که طرفین همچنان به این توافق به دیده یک گزینه راهبردی می نگرند. اکنون با گذشت یکسال، نقاط قوت و ضعف این توافق از جنبه های مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. این گزارش، به بررسی بازتاب توافق پکن بر مناسبات میان ایران و کشورهای خلیج و همچنین بازتاب آن بر مسائل اختلافی میان کشورهای خلیج و ایران می پردازد.

نخست: بازتاب توافق پکن بر حوزه های همکاری

در چارچوب راهبرد نگاه به شرق که ابراهیم رئیسی رئیس جمهور کنونی برای غلبه بر تحریمهای غربی در پیش گرفته

(1) خبرگزاری ایستا، رایزنی سفیر ایران در عربستان با دبیرکل شورای همکاری خلیج، (4 مارس 2024)، تاریخ بازدید 4 مارس 2024،

<https://2u.pw/VH51cWz>

(2) خبرگزاری ایرنا، لغو روایت یکجانبه با 28 کشور از پانزدهم بهمن ماه اجرا می شود، (31 ژانویه 2024 م)، تاریخ بازدید 4 مارس 2024،

<http://tinyurl.com/2dsmzuyh>

آمدگی کشورش برای هر نوع سرمایه گذاری مشترک در حوزه های انرژی و دیگر زمینه ها، را اعلام کرد. 3 همچنین، محمد علی بک دستیار وزیر و مدیر کل خلیج (فارس) وزارت امور خارجه در تاریخ 22 فوریه در دیدار با بدر المنیخ، سفیر دولت کویت در تهران مراتب اعتراض و ناخرسندی ایران نسبت به رویکرد دولت کویت در مورد حوزه گازی الدره را به وی ابلاغ نمود. 4

تحولات اخیر نشان داد که هیچ کدام از طرفین قصد ندارند از موضع خود عقب نشینی کنند. بیانیه پایانی نشست وزرای شورای همکاری کشورهای خلیج که در تاریخ 4 مارس برگزار شد، بر این نکته تأکید کرد که "عربستان سعودی و کویت به صورت مشترک بر تمام میدان گازی الدره حق انحصاری دارند". در این بیانیه اشغال جزایر سه گانه اماراتی توسط ایران نیز محکوم شده است. 5

خلاصه سخن:

به نظر می رسد که توافق عربستان سعودی و ایران، به همکاری و مدیریت بحرانها با استفاده از ابزارهای دیپلماتیک در روابط خلیج و ایران رونق داد و امیدها برای همکاری اقتصادی میان طرفین را افزایش داد اما این توافق -آنگونه که ایرانیان انتظار داشتند- معجزه نکرد. در مقابل، مسائل اختلافی که سابقه آن حتی به قبل از انقلاب بر می گردد، همچنان جنجال برانگیز هستند. و اگر این تنش زایی ها ادامه یابد، می تواند بر نزدیکی ایران و کشورهای خلیج سایه افکند؛ مخصوصا اینکه این نزدیکی هنوز در آغاز راه است و به شدت تحت تأثیر مسائل دیگر قرار دارد و هرگونه تغییر موضع طرفها نیز بر آن سایه می افکند.

روند روابط عربستان سعودی و ایران را محکم می زند. تنش زایی ایران و اشاره تلویحی ایران به مسأله اختلافات مرزی با کشورهای منطقه از این لحاظ اهمیت دارد که منطقه شاهد تحولات سیاسی مهمی مخصوصا در مورد ایران و روابط با کشورهای خلیج است. این مسأله در حالی مطرح می شود که ایران و عربستان سعودی در ماه مارس 2023 میلادی روابط خود را از سر گرفتند و قبل از آن نیز روابط ایران و کویت در سال 2022 میلادی بهبودی را تجربه کرد.

چین و روسیه در چندین رویداد دیپلماتیک که در سطح خلیج و بین الملل برگزار شد، از دیدگاه کشورهای عربی در مورد جزایر اماراتی حمایت کردند که خشم ایران را برانگیخت. اما موضوع میدان گازی الدره در گفتگوها میان طرفین در ماههای اخیر حضور پررنگ تری داشت. امیر کویت در اواخر ماه ژانویه و اوایل فوریه طی تور خلیجی خود که به عربستان سعودی و بحرین صورت گرفت، با صدور بیانیه های مشترک بر حق انحصاری عربستان سعودی و کویت در مورد مالکیت میدان گازی الدره تأکید کرد که این موضوع نیز به مذاق ایران خوش نیامد. ناصر کنعانی سخنگوی وزارت خارجه در اظهاراتی جداگانه در روز چهارشنبه 31 ژانویه و سپس در روز 14 فوریه گفت که از نگاه کشورش، ادعاهای یکجانبه در بیانیه های مختلف و رسانه ها نمی تواند گامی به جلو برای حل این پرونده قلمداد شود. وی ضمن تصریح به اصل حسن همجواری و سیاست تقویت روابط با همسایگان، بار دیگر بر آمادگی کشورش برای ادامه مذاکرات در فضای دوستانه و کارکردی با هدف رسیدن به یک راه حل مورد توافق تأکید نمود. 2 اما علی رغم این اختلافات، ایران و کویت همچنان در جستجوی راههای همکاری میان یکدیگر هستند. در این میان، ودقیقا در 3 فوریه محمد توتونچی سفیر ایران در کویت با معاون نخست وزیر و وزیر نفت کویت عماد محمد العتیقی دیدار کرد و ضمن ابراز خرسندی از گسترش همکاریهای دوجانبه،

- (1) خبرگزاری تسنیم، تأکید مجدد کنعانی بر آمادگی ایران برای ادامه مذاکرات در مورد میدان آرش، (31 ژانویه 2024م)، تاریخ بازدید 4 مارس 2024، <http://tinyurl.com/4k84wuc8>
- (2) خبرگزاری تسنیم، واکنش ایران به مواضع اخیر کویت در خصوص میدان گازی آرش، (14 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید 4 مارس 2024، <http://tinyurl.com/bdeddbnu>
- (3) خبرگزاری ایرنا، آمادگی کامل ایران برای هرگونه سرمایه گذاری مشترک در صنعت نفت با کویت، 3 فوریه 2024، تاریخ بازدید 4 مارس 2024، <http://tinyurl.com/5xfu2jdk>
- (4) خبرگزاری مهر، ابلاغ اعتراض کشورمان به سفیر دولت کویت درباره میدان آرش (22 فوریه 2024)، تاریخ بازدید 4 مارس 2024، <http://tinyurl.com/2n9kc75j>
- (5) اندبندت عربیه، دول الخلیج تؤكد الحق الحصري للسعودية والکویت فی حقل الدرّة، 4 مارس 2024، تاریخ بازدید 4 مارس 2024، <https://2u.pw/1loesZZ>

کاهش حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی در عراق

حزب الله در 1 فوریه 2024 میلادی اعلام کرد که حملات خود علیه اهداف آمریکایی را به حالت تعلیق در آورده است که احتمالاً این موضع در پی فشارها و سیگنالهای ایران اتخاذ شده است. گفتنی است که ایران از حملات انتقامی و شدید آمریکا در پاسخ به کشته شدن سه سرباز آمریکایی در پایگاه البرج 22 در شمال شرق اردن و در نزدیکی مرز سوریه به شدت هراس دارد.

دوم: عده ای دیگر بر این باورند که با توجه به شرایط داخلی و خارجی عراق باید از اقدام نظامی پرهیز کرد که از جمله آنها می توان هادی العامری رهبر سازمان بدر، و قیس الخزعلی رهبر عصائب اهل الحق را نام برد. موضع ایران در مورد مشارکت در جنگ غزه نیز چندان روشن نیست و به نظر می رسد که نهادهای تصمیم ساز در ایران نیز در این مورد اتفاق نظر ندارند. در حالیکه سپاه پاسداران به اقدام نظامی تمایل دارد، وزارت خارجه ایران بر این باور است که باید با استفاده از ابزارهای دیپلماتیک اسرائیل را برای توقف جنگ غزه تحت فشار قرار داد.

این اختلاف، توان گروههای شبه نظامی در ادامه حملات علیه اهداف آمریکایی را تضعیف کرده است. و گروههای شبه نظامی در تصمیم به اقدام نظامی علیه اهداف آمریکایی از هماهنگی و اتحاد لازم برخوردار نیستند؛ به ویژه اینکه دولت عراق که از سوی چارچوب هماهنگی تشکیل شده است، نیز از پیامدهای این اقدام به شدت هراس دارد. و ائتلافهای بزرگ شیعی مانند جریان صدر به رهبری مقتدا صدرو ائتلاف دولت قانون به رهبری نوری المالکی نخست وزیر پیشین عراق با ادامه حمله به اهداف آمریکایی مخالف هستند.

شاخص دوم: اجتناب ایران از رویارویی مستقیم با ایالات متحده

تمامی شاخص ها حکایت از آن دارد که ایران از ادامه حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی که می تواند به جنگ تمام عیار میان ایران و ایالات متحده منجر شود، نگران است. از این رو، بر اساس گزارش محافل رسانه ای اسماعیل قآنی در 29 ژانویه 2024 میلادی یعنی یک روز بعد از آنکه واشنگتن ایران و شبه نظامیان وابسته به این کشور را مسئول کشتن سربازان آمریکایی در پایگاه

برخی محافل رسانه ای و از جمله آنها روزنامه آمریکایی "نیویورک تایمز" به نقل از وزارت دفاع آمریکا گزارش دادند که ماه فوریه 2024 میلادی شاهد کاهش حملات مسلحانه شبه نظامیان مورد حمایت ایران علیه اهداف آمریکایی در عراق و سوریه بوده است. گفتنی است پیش از این، ارتش آمریکا اعلام کرده بود که از ابتدای جنگ غزه، و در طی چهار ماه بیش از 170 حمله به نیروهای آمریکایی در سوریه و عراق صورت گرفته است (1). این گزارش به مهمترین شاخصهای کاهش حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی در عراق می پردازد و در این راستا موضوعات زیر را دنبال می کند: اختلاف میان گروههای شبه نظامی درباره حمله به اهداف آمریکایی در عراق، اجتناب ایران از رویارویی مستقیم با ایالات متحده، تنش نظامی آمریکا فراتر از قواعد معمول درگیری.

شاخص اول: اختلاف میان گروههای شبه نظامی درباره حمله به اهداف آمریکایی در عراق

میان فرماندهان شبه نظامی در عراق در خصوص میزان همراهی با جنگ غزه و ورود به درگیری نظامی و ادامه موشک باران اهداف آمریکایی و پیامدهای این حملات بر دولت عراق اختلافات جدی وجود دارد. دولت عراق که چارچوب هماهنگی در تشکیل آن نقش داشته و ائتلافهای وابسته به ایران در میان آنها وجود دارد، با هرگونه حمله علیه اهداف آمریکایی مخالف است. هرچند که گروههای شبه نظامی ادعا می کنند که هدف آنها فشار بر آمریکا است تا با استفاده از نفوذ خود بر تل آویو، آن را از حمله به نوار غزه بازدارد، اما در واقع هدف اصلی آنها اخراج نیروهای آمریکایی از عراق است. این گروهها در خصوص حمله به اهداف آمریکایی به دو دسته تقسیم می شوند:

یکم: عده ای طرفدار مشارکت در جنگ غزه هستند که در این راستا باید حملات سنگین خود علیه اهداف آمریکا را همچنان ادامه دهند. از جمله این افراد می توان ابو حسین حمیدوای دبیر کل کتائب حزب الله عراق و اکرم الکعبی رهبر جنبش النجبا را نام برد. با این توضیح که کتائب

در مسیرهای طولانی، استفاده کرد و بیش از 125 بمب هدایت شونده پرتاب کرد که خسارتهای زیادی بر جای گذاشت. رامی عبد الرحمن مدیر دیدبان حقوق بشر سوریه از کشته شدن 23 نیروی مسلح شبه نظامیان در حملات آمریکایی در سوریه خبر داد. با سم العوادی سخنگوی دولت عراق گفت که حملات آمریکا در عراق 16 تن کشته و 36 تن دیگر زخمی برجای گذاشته است. همچنین در این عملیات، مقرهای امنیتی حشد شعبی و دیگر گروههای شبه نظامی هدف قرار گرفتند (2). این درحالیست که قبلا واکنشهای آمریکا از حملات هوایی به انبارهای اسلحه و مهمات شبه نظامیان فراتر نمی رفت و گاهی نیز به جنگجویان شبه نظامی حملاتی صورت می گرفت. همچنین واشنگتن تحریمهایی را علیه برخی از گروههای شبه نظامی و فرماندهان آن وضع کرد اما راه دیپلماسی را همچنان باز گذاشت تا نقش خود را برای توقف حملات شبه نظامیان ایفا کند. و با توجه به توافق راهبردی میان واشنگتن و بغداد، این حملات آمریکا بیشتر بر روی سوریه تمرکز داشت.

اداره بایدن با این تحول در تنش زایی تلاش کرد ضربه انتقامی دقیقی وارد کند این درحالیست که پیش از این، حملات آمریکا علیه مواضع شبه نظامی بیشتر جنبه هشدار دهنده داشت. این تحول در تشدید تنش آمریکا پیامهای بازدارنده قاطعی به ایران و گروههای شبه نظامی مورد حمایت آن ارسال کرد. آمریکا با این حملات انتقامی خواست گروههای شبه نظامی را تضعیف کند تا آنها سودای حمله به اهداف آمریکایی را از سر بیرون کنند. و صد البته که در این شرایط که تحولات منطقه ای به خاطر جنگ غزه مهیای آغاز یک جنگ پر دامنه است، آمریکا تلاش دارد از رویارویی مستقیم با ایران و شعله ور شدن آتش جنگ پر دامنه منطقه ای اجتناب کند.

خلاصه سخن:

با توجه به مطالبی که بیان شد، ایران به خوبی دریافت که آمریکا در خاورمیانه از نفوذ زیادی برخوردار است؛ به ویژه بعد از اینکه واشنگتن قواعد معمول درگیری با شبه نظامیان در عراق و سوریه را تغییر داد و علاوه

البرج 22 خواند، به عراق سفر کرد تا فرماندهان گروههای شبه نظامی را به کاهش حملات علیه اهداف آمریکایی قانع سازد. به ویژه اینکه آمریکا تهدید کرده است انتقام سربازان آمریکایی را از گروههای شبه نظامی خواهد گرفت (1).

و احتمالا تصمیم سازان در ایران به این نتیجه رسیده اند که باز گذاشتن دست گروههای شبه نظامی در اقدام علیه اهداف آمریکایی، نتیجه عکس داده و می تواند به گسترش دامنه جنگ و تبدیل آن به یک جنگ منطقه ای منجر شود؛ امری که ایران از آن واهمه دارد. از این رو، سفر قاتی به بغداد نشان می دهد که ایران نمی خواهد یک جنگ گسترده تر در خاورمیانه درگیرد. همچنین، کاهش حملات گروههای شبه نظامی علیه اهداف آمریکایی در عراق نشان می دهد که کلید تنش زایی و تنش زایی در عراق در دست ایران است و حتی می تواند دریاره روند ورود به درگیری تصمیم گیری کند. همچنین این امر گویای میزان نفوذ تهران بر شبه نظامیان عراق است و تصمیم کتاب حزب الله مبنی بر تعلیق حملات خود علیه اهداف آمریکایی ناشی از فشار ایران است.

شاخص سوم: تنش زایی نظامی آمریکا فراتر از قواعد معمول درگیری

ضربات آمریکا که در انتقام به کشته شدن سه سرباز آمریکایی در پایگاه البرج 22 صورت گرفت، نقطه تحولی در تشدید تنش علیه گروههای شبه نظامی است؛ زیرا آمریکا در این حملات پا را از سبک درگیری معمول بعد از جنگ غزه، فراتر نهاد و محدوده عملیات خود را از حمله به اهداف نظامی شبه نظامیان به عملیات علیه فرماندهی، حمله به سکوهای پرتاب موشک، مقر دستگاههای اطلاعاتی، انبارهای تسلیحاتی مهمات و مراکز پهبادی و نیز ترور فرماندهان شبه نظامی تغییر داد تا با آسیب زدن به بدنه فرماندهی، جلوی حملات شبه نظامیان علیه اهداف آمریکایی را بگیرد.

آمریکا به 85 هدف در 7 پایگاه سپاه پاسداران و شبه نظامیان در عراق و سوریه حمله کرد. واشنگتن در این حملات، از بمب افکن های بی 1- با قابلیت پرواز

(1) - و بسایت شبکه الحرة، العراق.. فضائل مسلحة تخفف هجماتها على القوات الأميركية بعد زيارة قاتي، (18 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید: 29 فوریه 2024م، <https://2u.pw/6Mft7Le>

(2) - و بسایت شبکه الحرة، خسائر ميليشيات إيران في سوريا والعراق جراء الضربات الأميركية، (03 فوریه 2024م)، تاریخ بازدید: 29 فوریه 2024م، <https://2u.pw/7ULicUH>

نخست: گام برداشتن برای تقویت نفوذ اقتصادی ایران در سوریه

از زمان خیزش مردمی سوریه در سال 2011 میلادی، نفوذ اقتصادی ایران در سوریه به نحو چشمگیری افزایش یافت. و از آن زمان، تهران منابع مالی زیادی را برای حمایت از حکومت بشار اسد هزینه کرد. از آن جمله می‌توان به کمکهای مالی و اقتصادی گسترده و تأمین مالی گروههای شبه نظامی مسلح اشاره کرد که به کمک حکومت سوریه شتافت تا راحت‌تر بتواند بر اوضاع مسلط گردد. در ماه می 2023 میلادی اسنادی درز کرد که حجم بالای حمایت مالی ایران از حکومت اسد را افشا کرد و طبق این اسناد که حمایت مالی تهران از اسد در طول جنگ سوریه را بر زبانها انداخت، مقدار این کمکها 50 میلیارد دلار تخمین زده شده است (1). از نگاه تهران، این هزینه‌ها، سرمایه‌گذاری‌های بلندمدتی است که سوریه نیز نمی‌تواند آنها را نقداً بازپرداخت کند. و تسویه این بدهکاری از طریق اجرای طرحهای تجاری و اقتصادی با حکومت سوریه امکان‌پذیر است. اما با این همه، بلندپروازیهای ایران در اجرای چند پروژه محدود شد؛ زیرا چند عامل مانع از آن بود که تسلط اقتصادی ایران در سوریه تقویت شود. این موانع به بخشهای حمل و نقل و خدمات لجستیک، حواله بولی میان بانکها به خاطر تحریمهای دو کشور و همچنین مشکلات تعرفه‌های گمرکی مربوط می‌شود.

ایران بعد از سالها تردید در سختگیری اکنون در صدد برآمده است تا ترتیبی اتخاذ کند که در مقابل کمکهای بی‌دریغ خود، دستاوردهای اقتصادی کسب کند. لذا، تهران با استفاده از نفوذ راهبردی خود در گفتگوها فشارهای زیادی بر دمشق وارد کرده است و در این راستا اولاً با تعیین میزان و کنترل قیمت نفت صادراتی خود به سوریه، تلاش کرده است از برگ فشار نفت استفاده کند؛ این درحالیست که تداوم جنگ در سوریه به وخامت اوضاع اقتصادی این کشور دامن زده است و سرگرم شدن روسیه در جنگ اوکراین این وخامت را دو چندان ساخته است و همه اینها تضعیف موضع دولت سوریه در مذاکرات با ایران به دنبال داشته است. و ثانیاً، سفر رئیس‌جمهور ابراهیم رئیسی در می 2023 میلادی و در

بر زیر ساختها، فرماندهان شبه نظامی را نیز هدف قرار داد. اما این احتمال نیز وجود دارد که با ادامه جنگ غزه، گروههای شبه نظامی نیز همچنان به حملات حساب شده خود ادامه دهند. این حملات کاملاً حساب شده و بر اساس قاعده تنش‌زایی مرحله‌ای خواهد بود که از سوی تصمیم‌سازان در ایران دیکته می‌شود. شواهد حاکی از آن است که گروههای شبه نظامی از حمله به منافع آمریکا در عراق و سوریه دست بردار نیستند اما این بار تلاش می‌کنند که حملات آنها تلفات جانی نداشته باشد. و حملات مجدد گروههای شبه نظامی علیه اهداف آمریکایی در پاسخ به تشدید تنش انتقامی آمریکا بهترین گواه این مدعاست.

ایران و تداوم بحث تسلط اقتصادی این کشور در سوریه

ایران در طول دوازده سال گذشته تلاشهای زیادی برای تقویت حضور سیاسی و نظامی خود در سوریه انجام داده است. اما در زمینه تعاملات اقتصادی با سوریه نتوانسته دستاوردی کسب کند که با موفقیت‌های آن در دیگر زمینه‌ها برابری کند. و به نظر می‌رسد که در سایه فشارهای روزافزون تهران بر سوریه برای بازپرداخت دین و ناتوانی دمشق برای مقاومت در برابر این فشارها به خاطر وخامت اوضاع اقتصادی و جمود سیاسی، تحولات مهمی در حال وقوع است که از سنگینی کفه ترازو به نفع ایران حکایت دارد. رسانه‌های فارسی‌زبان گزارش داده‌اند که تهران برای اجرای طرحهای راهبردی سرمایه‌گذاری در سوریه گامهای عملی بر می‌دارد. گزارش پیش‌رو، به سرعت گرفتن طرحهای اقتصادی ایران در سوریه می‌پردازد و به نشانه‌های فشار اقتصادی ایران بر دولت سوریه توجه نشان می‌دهد.

(1) رادیو فردا، اسناد افشا شده: «بدهی‌های سوریه به ایران بیشتر از برآوردها است»، (21 اردیبهشت 1402 ه. ش.)، تاریخ بازدید: 29 فوریه

نفوذ اقتصادی در سوریه ناشی از عدم اطمینان ایران در برابر موضوع آینده سوریه در قبال ایران است. مخصوصاً اینکه ایران برای تقویت نفوذ و اجرای برنامه های خود در منطقه همواره بر جنبه نظامی / سیاسی و بیشتر بر جنبه عقیدتی / فرهنگی تأکید داشت و جنبه اقتصادی در درجه آخر اهمیت قرار داشت. از این رو، تغییر راهبرد ایران در سوریه نشان می دهد که ایران احساس می کند در رابطه از طریق نفوذ نظامی و حضور شبه نظامیان خود در سوریه با مانع ویا مشکل روبرو است. و تلاش تهران برای نفوذ در داخل جامعه سوریه و طرحهای فرهنگی و عقیدتی آن با مخالفت مردمی روبرو شده است.

این اصرار ایران برای تقویت روابط اقتصادی با سوریه و فعال کردن توافقات قبلی، با روند رو به رشد روابط اقتصادی ایران با کشورهای همسایه سوریه مانند عراق بی ارتباط نیست. راه آهن که از منطقه شلمچه در ایران آغاز و تا بصره در عراق امتداد می یابد در سپتامبر 2023 میلادی کلید خورد. از نگاه تهران، این خط آهن یک گذرگاه استراتژیک است که راه ایران را از طریق عراق و سوریه به دریای مدیترانه باز می کند. دولت فعلی ایران در جستجوی بازارهای تازه ای در آفریقا و آسیا برآمده است و می خواهد به افکار عمومی داخلی چنین القا کند که هر چند گفتگوهای برجامی با ایالات متحده به بن بست رسیده است، اما ایران موفق به یافتن بازارهای جایگزین جدیدی شده است.

خلاصه سخن:

ایران در مقابل امکانات سیاسی و نظامی که به دولت سوریه داده، به نتیجه اقتصادی چندانی دست نیافته است. این عدم توازن میان هزینه و فایده سر و صداهای زیادی را در ایران برانگیخته و دولت را تحت فشار قرار داده است تا توافقنامه هایی که میان دو کشور به امضا رسیده را از چارچوب دیپلماتیک و تبلیغاتی خارج ساخته و به مرحله اجرایی سوق دهد. این امر نشان می دهد که در سایه کاهش توان مقاومت سوریه در برابر خواسته های ایران و عدم دسترسی دولت سوریه به گزینه های دیگر، تأثیر ایران بر اقتصاد سوریه از مرحله گسترش و تقویت بسی فراتر رفته و به مرحله تسلط اقتصادی رسیده است.

رأس یک هیأت اقتصادی و سیاسی بلند مرتبه حکایت از آن دارد که ایران آشکارا تلاش می کند دیدگاهها و طرحهای اقتصادی خود را بر حکومت اسد تحمیل کند و در چارچوب یک طرح راهبردی بلند مدت آن را وارد فاز اجرایی کند.

از ماه می 2023 میلادی تا ماه فوریه 2024 میلادی تهران گامهای بزرگی برای گسترش روابط تجاری با دمشق برداشت و دو کشور در زمینه های تبادل ارز میان یکدیگر، کاهش تعرفه گمرکی بر کالاهای مشترک، احیای کارخانجات تولید خودروهایی ایرانی در سوریه و ایجاد یک بانک مشترک توافقنامه هایی با یکدیگر امضا کردند. و اخیراً تهران از برگزاری همایشی خبر داد که قرار است فرصتهای ورود به بازار سوریه را با هدف ورود کالاهای ایرانی به سبد خانوارهای سوریه معرفی کند (1). و اگر ایران به این هدف دست یابد، می تواند بازار مواد غذایی در سوریه را در اختیار خود بگیرد (2).

دوم: معنای فشار اقتصادی ایران بر دولت سوریه

جدیت ایران در سوق دادن توافقنامه ها و شراکتهای اقتصادی با سوریه از فاز تبلیغاتی به فاز عملیاتی، نشانه ها و پیامهایی در بردارد که از جمله آنها تلاش دولت برای کاستن از حجم و شدت انتقادهای مردم و نخبگان سیاسی است که همواره این سؤال را مطرح می کنند که دخالت در سوریه چه نفعی برای کشور در سطح داخلی داشته است. از این رو، ایران از مجاری رسمی حکومت سوریه را برای تقویت روابط اقتصادی تحت فشار قرار داده تا چنین وانمود کند هزینه های ایران در سوریه از طریق اجرای طرحهای سرمایه گذاری جبران خواهد شد. مشارکت در بازسازی سوریه و تحمیل الگوی راهبردی خود برای ایران از اهمیت خاصی برخوردار است؛ به ویژه اینکه ایران به نقش بسیاری از کشورهای منطقه ای در بازسازی سوریه چندان روی خوش نشان نمی دهد. در نتیجه، اگر ایران در روند بازسازی سوریه حضور فعالی نداشته باشد، دستاوردهای تهران در دهه گذشته و هزینه هایی که در سوریه کرده است، در معرض تهدید قرار گرفته آسیب می بیند. و شاید این عجله تهران برای تقویت و گسترش

(1) 90 اقتصادی، همایش معرفی فرصت های ورود به بازار سوریه برگزار می شود / تلاش برای ورود کالای ایرانی در سبد غذایی سوریه /

تسهیل روند تجارت با سوریه، (08 اسفند 1402 ه.ش)، تاریخ بازدید: 02 مارس 2024. <https://bit.ly/3wFVQqd>.

(2) هم میهن، ورود کالای ایرانی به سوریه، (10 اسفند 1402 ه.ش)، تاریخ بازدید: 02 مارس 2024. <https://bit.ly/3TkVrCp>.

(3) زینب اصغریان، جای خالی دیپلماسی اقتصادی در روابط ایران و سوریه، قدس، تاریخ بازدید: 29 فوریه 2024. <https://bit.ly/4c1arwA>.

مناسبات ایران با قدرتهای بین المللی

در زمینه روابط ایران با قدرتهای بین المللی باید گفت که پیامدهای جنگ غزه و ادامه بحران برنامه هسته ای همچنان بر روابط تهران-واشنگتن سایه انداخته است. اما علی رغم ادبیات خصمانه، حملات و اتهامات متقابل و نیز تحریمها دو طرف همچنان ترجیح می دهند که از ورود به جنگ گسترده اجتناب کنند.

در این گزارش، مناسبات ایران با ایالات متحده را با پرداختن به این موضوع بررسی می کنیم:

(علی رغم تنشها، ایالات متحده و ایران تمایلی به تنش آفرینی بیشتر ندارند.)

علی رغم تنشها، ایالات متحده و ایران تمایلی به تشدید تنش ندارند

جنگ غزه همچنان بر روابط آمریکا و ایران سایه انداخته است و همواره قواعد جنگ غیرمستقیم منطقه ای را دگرگون می سازد. همچنین جنگ غزه سبب شده است که روند دیپلماتیک برای احیای برجام با بن بست روبرو شود و در نتیجه، برنامه هسته ای ایران بیشتر در هاله ای از ابهام قرار گیرد. اما علی رغم ادبیات خصمانه، حملات، اتهامات متقابل و نیز تحریمها، طرفین همواره تلاش می کنند تا کار به رویارویی مستقیم نکشد. این گزارش در صدد است تا تحولات رابطه ایران و آمریکا و رویکردهای آن را در ماه فوریه 2024 میلادی مورد بررسی قرار دهد و در این راستا به جنگ منطقه ای که ناشی از جنگ غزه است، و تحولات پرونده هسته ای و نیز مسائل مهمی که با روابط طرفین مرتبط است، بپردازد.

نخست: جنگ منطقه ای کنترل شده

در راستای محدود کردن فعالیتهای منطقه ای ایران، نیروهای آمریکایی در 2 فوریه بیش از 85 موضع در 7 پایگاه شبهه نظامی در عراق و سوریه را هدف حملات خود قرار دادند که به گفته واشنگتن سپاه پاسداران و شبه نظامیان مسلح مورد حمایت آن از این پایگاهها برای حمله به اهداف آمریکایی استفاده می کردند. در این عملیات چندین نوع جنگنده از جمله بمب افکن های B-1 که از ایالات متحده به پرواز درآمده بودند، شرکت داشتند. همزمان، ایالات متحده چندین تن از فرماندهان گروههای شبهه نظامی مورد حمایت ایران و برخی از عناصر سپاه پاسداران در عراق و سوریه که در حملات علیه پایگاههای آمریکایی در منطقه دست داشتند، را هدف قرار داد. به عنوان نمونه، در چهارم فوریه ناجی الکعبی از اعضای ارشد عصائب اهل الحق توسط افراد مسلح در بغداد ترور شد. در همان ماه، وسام

محمد صابر الساعدی فرمانده کتائب حزب الله در یک حمله پهپادی در عراق ترور شد. این حملات آمریکایی در پاسخ به حملات گروههای شبهه نظامی به پایگاه آمریکایی در اردن صورت گرفت که به کشته شدن سه سرباز آمریکایی و مجروح شدن ده ها تن دیگر انجامید¹.

در سویی دیگر، نیروهای آمریکایی به یک محموله دریایی شامل موشکهای بالستیک و پهپاد در دریای عرب که از ایران به مقصد یمن در حرکت بود، یورش بردند. واشنگتن گزارش داد که بیش از 200 بسته شامل مواد منفجره، دستگاههای ارتباطی نظامی، و سکوهای پرتاب موشک ضد تانک و دیگر تجهیزات نظامی در این محموله بودند. علاوه بر آن، ایالات متحده به یک کشتی نظامی ایرانی حمله سایبری انجام داد که اطلاعات لازم درباره کشتیهای باری در دریای سرخ جمع آوری می کرد و آنها را در اختیار حوثی ها قرار می داد². ایالات متحده همواره ایران را متهم ساخته است که شورشیان حوثی را با موشک و پهپاد مجهز می کند تا آنها را علیه اهداف آمریکایی به کار گیرند.

حملات سنگین آمریکا و اهدافی که به آنها حمله صورت می گیرد نشان می دهد که آمریکا قصد دارد در برابر حملات گروههای شبهه نظامی مورد حمایت ایران که اخیرا افزایش یافته، یک بازدارندگی ایجاد کند. اما می بینیم با اینکه واشنگتن ایران را مسئول حملات شبهه نظامیان مورد حمایت تهران علیه نیروهای آمریکایی در منطقه می داند و علی رغم فشارهای داخلی بر بایدن، اما واشنگتن مستقیما به ایران حمله ای نکرد و به رویارویی غیرمستقیم در میادین جنگ بسنده نمود؛ زیرا واشنگتن در صدد است اقدامات در راستای بازدارندگی را به نحوی مدیریت کند که به گسترش دامنه جنگ نینجامد. و به نظر می رسد که این شیوه، هدف کنونی واشنگتن را در برخی مناطق محقق ساخته و کاهش حملات علیه

QASSIM ABDUL-ZAHRA, AAMER MADHANI AND LOLITA C. BALDOR, US drone strike in Baghdad kills high-ranking (1) militia leader linked to attacks on American troops, The Associated Press, (February 8, 2024), accessed: March 2024,

<https://2u.pw/fTuB3x1>

Elizabeth Hagedorn, US redesignates Yemen's Houthis as terror group amid Red Sea attacks, al-monitor, (January 17, (2) 2024), accessed: March 5, 2024 <https://2u.pw/fTuB3x1>

اورانیوم با غلظت 60 درصد غنی سازی می کند.2. بر اساس گزارش سه ماهه آژانس که در پایان فوریه منتشر شد، ایران میزان ذخیره اورانیوم خود را افزایش داده است. این گزارش افزوده است که تهران همچنان دسترسی بازرسان آژانس به برنامه هسته ای را محدود می کند. آژانس انرژی هسته ای در گزارش دیگری آورده است که در ارائه پاسخ قانع کننده توسط تهران در مورد کشف آثار اورانیوم ساخت بشر در دو تأسیسات هسته ای ایران، پیشرفتی حاصل نشده است.

و همزمان با این مسأله، گزارش مؤسسه علوم و امنیت بین المللی آمریکا هشدار داده است که تهدید برنامه هسته ای ایران از ماه می 2023 میلادی به طور چشمگیری افزایش یافته است. بر اساس این گزارش، عواملی چون جنگ اسرائیل در غزه، جنگ روسیه علیه اوکراین و همچنین نزدیک شدن موعد انتخابات آمریکا، گزینه های تصمیم ساز آمریکا را محدود ساخته است که نتیجه آن وخیم تر شدن تهدید هسته ای ایران است. اما به احتمال زیاد، ایران نیک می داند که زیر پا گذاشتن خطوط قرمز آمریکا در پرونده

نیروهای آمریکایی در عراق و سوریه را به دنبال داشته است و در عین حال دامنه جنگ منطقه ای را نیز گسترش نداده است. اما حملات حوثی ها به عنوان بزرگترین تهدید کشتیرانی در دریای سرخ همچنان به قوت خود باقیست.1.

دوم: تنش زایی هسته ای در غیاب دیپلماسی

پیچیده ترین پرونده میان واشنگتن و تهران همان برنامه هسته ای ایران است. در سایه کاهش تلاشهای دیپلماتیک، ایران به گامهای خود در راستای افزایش توانمندی هسته ای سرعت بخشید و عملیات اجرایی ساخت چهار نیروگاه انرژی هسته ای تازه را آغاز کرد. اما آنچه در اینجا اهمیت دارد این است که تهران در حالی این گامها را بر می دارد که دسترسی بازرسان آژانس بین المللی انرژی هسته ای را به برنامه هسته ای خود محدود کرده است. رافائل گروسی رئیس آژانس در 13 فوریه با اشاره به این مطلب گفت که "ایران چهره ای از خود به نمایش گذاشته است که در زمینه فعالیتهای هسته ای، کاملاً غیر شفاف است." او در 19 فوریه نیز تأکید کرد که علی رغم اینکه ایران سرعت غنی سازی اورانیوم 60 درصد را کاهش داده است اما همچنان ماهانه 7 کیلوگرم

جدول میزان ذخیره اورانیوم ایران در بازه زمانی نوامبر 2023 تا فوریه 2024 میلادی

اورانیوم	نوامبر 2023	فوریه 2024
اورانیوم غنی شده با خلوص 5% و 20%	5525.5 کیلوگرم	6564.2
اورانیوم غنی شده با خلوص 60%	121.5 کیلوگرم	114.7

Source: Stephanie Liechtenstein, UN agency report says Iran has further increased its uranium stockpile, (November 15, 2023), accessed March 4, 2024, <https://2u.pw/P6acC1R>

Mohamed Ali Al Harisi, Mina Aldroubi, US strikes in Syria and Iraq are 'strategic mistake', Iran says, thenationalnews, (1) (Feb 03, 2024), accessed: March 5, 2024, <https://2u.pw/BzOeMvf>

Julia Payne, Exclusive: IAEA chief says Iran's nuclear enrichment activity remains high, Reuters, (February 19, 2024), (2) accessed: March 5, 2024, <https://2u.pw/ecn9E4x>

استفاده کرده اند. همچنین تهران از برگ منافع مشترک با واشنگتن نیز غافل نمانده است.

در ابتدا، دولت ایران اعلام کرد که در طی 11 ماه گذشته صادرات اسلحه به خارج را به میزان 40 درصد افزایش داده است. همزمان، خبرگزاری رویترز گزارش داد که امسال ایران 400 فروند موشک با محموله های دریایی از طریق دریای خزر و محموله های هوایی به روسیه ارسال کرده است. همچنین تهران یک رزمایش مشترک با روسیه و چین در اقیانوس هند برگزار کرد. سخن به همینجا ختم نمی شود بلکه ایران روابط اقتصادی خود با مسکو را نیز گسترش داده است. و قرار است یک هیأت 170 نفره عالی رتبه روسی به تهران سفر کند و علی رغم تحریمهای غربی توافقنامه های اقتصادی با تهران به امضا برساند که این امر به معنای به چالش کشیدن ایالات متحده است.³

همچنین، تهران در چارچوب تقویت توانمندیهای دفاعی خود، از سامانه موشکی ضد بالستیک آرمان و سامانه پدافند هوایی کم ارتفاع آذرخش که تولید داخل هستند، رونمایی کرد و از تولید پهپادهای رادارگریز در تهران خبر داد که قادر است هر نوع کشتی در هر شعاعی را هدف قرار دهد. این تلاشها در راستای تقویت راهبرد دفاعی ایران صورت می گیرد که قرار است اساسا علیه اهداف آمریکا در منطقه مورد استفاده قرار گیرد.

خلاصه سخن:

ایالات متحده و ایران همچنان تلاش دارند که از رویارویی مستقیم و گسترش دامنه جنگ منطقه ای اجتناب کنند و در عین حال تلاش می کنند موازنه بازدارندگی را نیز حفظ کنند؛ واشنگتن با ضرباتی که به گروههای شبه نظامی و فرماندهان میدانی آنها وارد کرد موفق شد تا حملات گروههای شبه نظامی علیه پایگاههای آمریکا

هسته ای چه عواقب وخیمی برای نظام به دنبال دارد. از این رو، سخت از این امر هراس دارد.

این پرونده، به تفاهمهای ضمنی میان طرفین مبنی بر پرهیز از تنش زایی و عدم تمایل طرفین به درگیری مستقیم اشاره دارد. اما علی رغم اینکه واشنگتن و تهران بر راه حل دیپلماتیک تأکید می کنند، و ناصر کنعانی سخنگوی وزارت خارجه ایران نیز گفت که "فضای دیپلماتیک برای دور تازه ای از گفتگوها همچنان مهیاست¹"، اما نزدیکی موعد انتخابات آمریکا ممکن است مانع از حصول هر نوع پیشرفت دیپلماتیک تا آخر سال شود. و این احتمال نیز وجود دارد که با افزایش شانس ترامپ برای بازگشت به کاخ سفید، پنجره دیپلماسی کاملا بسته شود. و اکنون نشانه های نگرانی تهران از بازگشت راهبرد فشار حداکثری در افق دیده می شود. و بی تردید، این امر می تواند سیاست هسته ای ایران را که بیش از هر زمان دیگری به گذر از آستانه هسته ای نزدیک شده است، تحت تأثیر قرار دهد.²

سوم: تحریمهای آمریکا در پاسخ به رفتار خصمانه ایران

ایالات متحده در ماه فوریه 2024 میلادی چندین تحریم تازه علیه ایران وضع کرد. این تحریمها طرفهای مرتبط با برنامه موشکهای بالستیک، برنامه پهپادی، فرماندهی قرارگاه سایبری سپاه پاسداران، شرکتهای حمل و نقل، شبکه هایی که برای دور زدن تحریمها به ایران کمک می کردند و همچنین فرماندهان و عناصر مرتبط با متحدان منطقه ای ایران و گروههای شبه نظامی مورد حمایت ایران را هدف قرار داد. اما با این همه، ایران همچنان به تلاشهای خود برای دور زدن تحریمها ادامه می دهد و اخیرا شرکتهای پتروشیمی برای دور زدن تحریمها از بزرگترین بانک انگلیس

(1) Arsalan Shahla, 'Iran Says Prospect for Talks Over Nuclear Deal 'Still Exists'', Bloomberg, (January 1, 2024), accessed: (1) March 5, 2024, <https://2u.pw/29WzPGw>

(2) وبسایت انتخاب، رئیس مرکز پژوهش های مجلس: اگر ترامپ رئیس جمهور شود، باید آماده شوک به بازار دارایی های ایران شویم، (22 بهمن 1402 ه ش)، تاریخ بازدید: 4 مارس 2024

(3) Parisa Hafezi (etal), 'Exclusive: Iran sends Russia hundreds of ballistic missiles', Reuters, (February 21, 2024), accessed: (3) March 5, 2024, <https://2u.pw/zNUBpja>

دارد که با تداوم بحران منطقه ای مخصوصاً جنگ غزه، و در سایه تنش زایی های متقابل آمریکا و ایران و وضع تحریمهای پیاپی علیه ایران، احتمال درگرفتن جنگی ناخواسته همچنان قوت می گیرد.

در عراق و سوریه را کاهش دهد. اما با این همه، ایران و آمریکا در حال حاضر از روند دیپلماسی برای کنترل برنامه هسته ای ایران زیاد فاصله گرفته اند که عدم دعوت از ایران برای مشارکت در کنفرانس امنیتی مونیخ در ماه فوریه 2024 میلادی از همین امر حکایت دارد. برخی گمانه زنی ها حکایت از آن

گزارش وضعیت ایران

فوریه 2024 میلادی

گزارش وضعیت ایران

فوریه 2024 میلادی